Studijní text

Tento studijní text je elektronickou kopií výňatku z textu a je určen pouze pro studenty Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Je určen výlučně k použití ve vyučování pro ilustrační účel nebo pro vědecké účely, jak je stanoveno v autorském zákoně (Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů). Studenti mohou text použít jen pro studijní účely. Je zakázáno text či jeho část jakkoliv dále šířit, kopírovat nebo používat na jiné účely, než je uvedeno výše.

Marcel Proust: Hledání ztraceného času
(Svět Swannových, Swannova láska),
přel. Prokop Voskovec, 1979.

Aby se člověk stal členem „důvěrného kroužku", „skupinky", „malého klanu" Verdurinových, stačilo splnit jednu podmínku, ale ta byla nutná: musel se mlčky přihlásit ke krédu, jehož jedním článkem bylo, že mladý pianista protežovaný toho roku paní Verdurinovou, která o něm říkala: „To by nemělo být dovoleno, aby někdo uměl takhle hrát Wagnera!", „přetrumfne" zároveň Plantéa i Rubinsteina a že doktor Cottard je lepší diagnostik než Potain. Každý „nováček", kterého Verdurinovi nedokázali přesvědčit, že večery lidí, kteří k nim nechodí, jsou k smrti nudné, byl okamžitě vyloučen. Protože ženy jsou v takových věcech vzpurnější než muži a neodloží tak snadno všechnu společenskou zvídavost a chuť přesvědčit se o přednostech jiných salónů z vlastního názoru, a protože na druhé straně Verdurinovi cítili, že taková zkoumavost a ten ďábel lehkomyslnosti by mohli ohrozit osudnou nákazou pravověrnost jejich církvičky, museli nakonec postupně zamítnout všechny „věrné" ženského pohlaví.

Kromě mladé manželky doktorovy z nich toho roku zbývala takřka jediná (ačkoliv paní Verdurinová byla sama ctnostná a pocházela z úctyhodné měšťácké rodiny, neobyčejně bohaté a úplně neznámé, s níž ponenáhlu a záměrně přerušila všechny styky): žena skoro z polosvěta, paní de Crécy, které paní Verdurinová říkala křestním jménem Odette a tvrdila o ní, že je „zlato", a pianistova teta, jejíž povolání asi bývalo otvírat nájemníkům dům; lidé neznalí světa si dali ve své naivitě snadno namluvit, že kněžna de Sagan a vévodkyně de Guermantes si musí platit chudáky, aby měly při svých večeřích nějaké hosty, takže kdyby jim byl někdo nabídl, že je dá pozvat k těmto vznešeným dámám, bývalá domovnice i kokota by byly pohrdavě odmítly.

Verdurinovi na večeři nezvali: přátelé u nich měli „vždy prostřeno". Programy na večírky nebyly. Mladý pianista hrával, ale jen když „měl chuť", protože ho nikdo nenutil, a jak říkal pan Verdurin: „Všechno pro přátele, ať žijí kamarádi!" Když

Studijní text je určen pouze pro použití ve výuce pro ilustrační nebo vědecké účely.

chtěl pianista zahrát Jízdu z *Valkýry* nebo předehru k *Tristanovi,* paní Verdurinová protestovala, ne že by se jí ta hudba nelíbila, nýbrž naopak, působila na ni příliš mocným dojmem. „Vy tedy trváte na tom, abych zas dostala migrénu? Víte přece, že je to tak pokaždé, když to hraje. Vím, co mě čeká! Až budu chtít zítra vstát, má úcta, budu úplně vyřízená!" Když nehrál, hovořilo se a některý z přátel, nejčastěji jejich tehdy oblíbený malíř, „sypal", jak říkal pan Verdurin, „ohromné hlouposti, až se všichni hrozně chechtali", hlavně paní Verdurinová, která si zvykla brát obrazné projevy svých pocitů tak doslova, že si jednou samým smíchem vymkla sanici a doktor Cottard (v té době mladý začátečník) jí ji musel napravit.

Frak byl zakázán, protože se žilo mezi „kamarády" a nechtěli se také podobat „nudným" lidem, jimž se vyhýbali jako moru a zvali je jenom na slavnostní večery, pořádané co nejřidčeji, a jedině když to mohlo pobavit malíře nebo opatřit známosti hudebníkovi. Jinak se spokojovali s tím, že hráli šarády, večeřeli v maškarních převlecích, ale jen mezi sebou a nikoho cizího do „důvěrného kroužku" nebrali.

Avšak jak „kamarádi" zabírali v životě paní Verdurinové víc místa, stávalo se nudným a zavrženíhodným všechno, co od ní přátele vzdalovalo, co jim někdy zabíralo čas, u jednoho to byla matka, u druhého zaměstnání, u třetího venkovský dům nebo slabé zdraví. Když doktor Cottard myslel, že se musí hned po jídle vrátit k těžce nemocnému, paní Verdurinová mu řekla: „Kdož ví, možná že mu pomůže mnohem víc, když ho dnes už nebudete vyrušovat; stráví bez vás dobrou noc, zítra ho hned ráno navštívíte a najdete ho zdravého." Od začátku prosince se trápila při pomyšlení, že na Boží hod vánoční a na Nový rok její věrní „odpadnou". Pianistova teta požadovala, aby mladý muž přišel povečeřet v rodině u její matky:

„Vy si myslíte, že na to vaše matka umře," zvolala necitelně paní Verdurinová, „když s ní na Nový rok nebudete večeřet jako *někde na venku!*"

Její obavy znovu ožívaly ve velikonočním týdnu:

„Vy jste přece učenec, doktore, a svobodomyslný muž, tak ovšem přijdete na Velký pátek jako jindy, viďte?" zeptala se Cottarda první rok sebejistým tónem, jako by ani nepochybovala, jak odpoví. Ale třásla se, když čekala, co řekne, protože kdyby nepřišel, byla by v nebezpečí, že zůstane sama.

„Přijdu na Velký pátek... rozloučit se s vámi, protože stráníme velikonoce v Auvergni."

„V Auvergni? Aby vás sežraly blechy a štěnice, ať vám to slouží!"

Zamlčela se a dodala:

„Kdybyste to byl aspoň řekl, mohli jsme to nějak zařídit, abychom jeli společně a v pohodlí."

Právě tak když měl některý „věrný" přítele nebo „častá návštěvnice" flirt, který by mohl někdy svádět k „vynechání", říkali Verdurinovi, kteří se nijak nelekali, že má žena milence, jen když ho měla u nich, milovala ho mezi nimi a nedávala mu před nimi přednost. „Tak ho přiveďte, toho svého přítele." A přijali ho na zkoušku, aby se přesvědčili, je-li schopen nemít před paní Verdurinovou tajemství a hodí-li se k tomu, aby byl přijat do „malého klanu". Nehodil-li se, vzali stranou věrného, který ho představil, a prokázali mu tu službu, že ho s jeho přítelem nebo milenkou znesvářili. Dopadla-li však zkouška dobře, „nováček" se stal sám jedním z věrných. Proto také když toho roku ona dáma z polosvěta vyprávěla panu Verdurinovi, že se seznámila s roztomilým mužem, panem Swannem, a naznačila, že by ho velmi těšilo, kdyby byl u nich přijat, pan Verdurin bez meškání oznámil tu žádost své ženě. (Nikdy neprojevil mínění dřív než paní Verdurinová, jeho zvláštním úkolem bylo uskutečňovat s velkou vynalézavostí její přání i přání věrných.)

„Tady paní de Crécy tě chce o něco požádat. Ráda by ti představila jednoho ze svých přátel, pana Swanna. Co tomu říkáš?"

„Copak se dá takovéhle dokonalé osůbce něco odepřít? Jen mlčte, nikdo se neptá na vaše mínění. Říkám vám, že jste dokonalá osůbka."

„Jak tedy myslíte," dost afektovaně odpověděla Odette a dodala: „víte přece, že nejsem pro *fishing for compliments.*"

„Tak ho přiveďte, toho svého přítele, když je to příjemný člověk."

„Důvěrný kroužek" jistě neměl žádný vztah ke společnosti, v níž se pohyboval Swann, a lidé z vyšší společnosti by usoudili, že nestojí za to zaujímat v ní tak výjimečné postavení jako on

Studijní text je určen pouze pro použití ve výuce pro ilustrační nebo vědecké účely.

a dát se pak představit Verdurinovým. Ale Swann měl tak rád ženy, že ode dne, kdy poznal víceméně všechny aristokratky a nemohl se od nich už nic dozvědět, záleželo mu na těch naturalizačních listinách, takřka šlechtických diplomech, které mu udělila čtvrť Saint-Germain, už jen jako na jakési směnné hodnotě, na akreditivu, o sobě vlastně bezcenném, ale dovolujícím mu narychlo si zajistit postavení v nějakém provinčním hnízdě nebo v nějakém pařížském temném prostředí, kde mu padla do oka dcera kobylkáře nebo soudního vykonavatele. Touha nebo láska mu totiž vracely marnivost, které se mezitím ve svých životních zvycích zbavil (ač ho právě tato vlastnost patrně kdysi přivedla ke společenské kariéře, v níž plýtval dary svého ducha v povrchních radostech a používal své erudice v oblasti umění, aby radil dámám ze společnosti při nákupech obrazů a zařizování jejich velkých domů) a která ho ponoukala, aby se před neznámou ženou, vzbuzující jeho vášeň, zaskvěl elegancí nevyplývající ze samotného jména Swann. Obzvlášť si to přál, když neznámá patřila k nižším vrstvám. Jako se inteligentní člověk nezalekne, že se bude zdát hloupý jinému inteligentnímu člověku, právě tak se elegantní muž neobává u vznešeného pána, ale spíš u chrapouna, že neocení jeho eleganci. Tři čtvrtiny duševní námahy a ješitných lží promarněných od počátku světa lidmi, které to jen znevažovalo, bylo věnováno nižším tvorům. A Swann se choval ve styku s vévodkyní prostě a nedbale, ale před panskou se třásl strachem z pohrdání a počínal si strojeně.

Nebyl jako tolik lidí, kteří si z lenosti nebo z rezignovaného smyslu pro povinnost plynoucí z jejich vysokého postavení a poutající je k jistému okruhu odříkají požitky, jež jim skutečnost nabízí mimo společenskou vrstvu, v níž zůstávají až do smrti uzavřeni, a nakonec se spokojí s tím, že z nouze, když se jim podaří tomu zvyknout, nazývají požitky chabá povyražení nebo snesitelné nudnosti, které jim jejich okolí poskytuje. Swann se nesnažil najít zalíbení v ženách, s nimiž trávil čas, nýbrž hleděl trávit čas s ženami, které se mu nejprve zalíbily. A byly to často ženy dosti všední krásy, protože fyzické přednosti, které hledal, aniž si toho byl vědom, byly pravý opak těch, pro něž se obdivoval ženám vytesaným nebo namalovaným jeho oblíbenými mistry. Hloubka a melancholie výrazu zchlazovala jeho smysly, zato zdravé, růžové, kypré tělo stačilo, aby je oživilo.

Setkal-li se na cestách s rodinou, s níž by bylo přiměřenější se neseznamovat, ale uviděl v ní ženu okrášlenou jemu ještě neznámým kouzlem, tu by byl rezervovanost a klamání své touhy, nahrazování rozkoše, již by s ní mohl poznat, jinou rozkoší, jako kdyby třeba napsal některé své bývalé milence, aby za ním přijela, považoval za tak zbabělé vzdání se života, za tak pitomé odpírání nové rozkoše, jako by místo prohlídky města zůstal ve svém pokoji a díval se na fotografie Paříže. Neuzavíral se do budovy svých styků, ale udělal si z ní rozkládací stan, jako s sebou mívají cestovatelé, aby ho mohl postavit, kdekoli se mu zalíbí nějaká žena. Byl by se lacino zbavil všeho, co se z něho nedalo přenést nebo vyměnit za nový požitek, i když druzí tomu přikládali velkou cenu. Kolikrát se rázem připravil u některé vévodkyně o všechnu přízeň, pocházející z jejího léta se hromadícího přání nějak se mu zavděčit, k čemuž však neměla příležitost, jen tím, že ji nerozvážnou depeší požádal o telegrafické doporučení, aby se mohl okamžitě obrátit na jejího správce, jehož dcery si na venkově všiml; jako když hladový dá diamant za kus chleba! Dodatečně se tím dokonce bavil, protože v něm byl také kus neomalenosti, vykoupené vzácnými projevy jemnocitu. Mimoto patřil k vrstvě inteligentních mužů žijících v zahálce, kteří hledají útěchu a snad i omluvu v myšlence, že tato zahálka poskytuje jejich chápavosti předměty stejně hodné zájmu jako umění nebo věda, že se v „životě" najdou zajímavější a románovější situace než ve všech románech. Aspoň to tvrdil a snadno o tom přesvědčoval své nejzjemnělejší přátele ze společnosti, zejména barona Charluse, jehož rád obveseloval vyprávěním o svých pikantních dobrodružstvích, třeba jak se ve vlaku setkal s nějakou ženou, zavedl ji pak do svého bytu a dozvěděl se, že je to sestra jistého panovníka, v jehož rukou se v té době sbíhaly všechny nitky evropské politiky, takže pak o ní byl informován velice příjemným způsobem, nebo jak následkem složité souhry okolností záviselo na nastávajícím rozhodnutí v konkláve, bude-li či nebude-li se moci stát milencem jedné kuchařky.

Swann se ostatně neomezoval jen na skvělou falangu ctnostných starých dam, generálů a členů Akademie, s nimiž byl zvlášť

Studijní text je určen pouze pro použití ve výuce pro ilustrační nebo vědecké účely.

zadobře, aby je tak cynicky nutil sloužit mu za zprostředkovatele. Všichni jeho přátelé byli zvyklí dostávat od něho občas dopisy s žádostí o několik slov doporučení nebo uvedení; psal je s diplomatickou hladkostí, která se v průběhu různých lásek a různých záminek neměnila, což potvrzovalo jejich stejný ráz a totožný cíl přesvědčivěji, než kdyby si byl počínal neobratně. Řadu let nato jsem se začal zajímat o jeho povahu pro některé její podobnosti s mou vlastní povahou a dal jsem si často vyprávět, jak můj dědeček (tenkrát jím ještě nebyl, protože právě asi v době mého narození začal Swannův velký poměr, který tuto praxi nadlouho přerušil), když mu někdy přišel od Swanna dopis a poznal na obláce jeho písmo, zvolal: „Swann asi zas něco chce, tak pozor!" A ať z nedůvěry, ať z nevědomky nepřátelského cítění, pobízejícího nás poskytnout něco jen lidem, kteří o to nestojí, dědeček s babičkou zásadně odmítali jeho prosby, ač by je byli mohli velmi snadno splnit, kupříkladu aby ho představili dívce, která u nich každou neděli večeřela; museli pak, kdykoli se o ní Swann znova zmínil, dělat, že se s ní už nestýkají, třebaže se celý týden dohadovali, koho by s ní mohli pozvat, a nakonec často na nikoho nepřišli, poněvadž se nechtěli obrátit na toho, kdo po tom tolik toužil. Někdy si spřátelený manželský pár stěžoval, že nikdy Swanna nevídá, a později jim oznámil spokojeně a snad také trochu s úmyslem vyvolat jejich závist, že se k nim teď chová nadmíru roztomile a je stále u nich. Dědeček jim nechtěl kazit radost, ale díval se na babičku a pobrukával si:

Copak je to za tajemství?
Vůbec tomu nerozumím,

nebo:

Prchavý přelude...

nebo:

V takových věcech
je nejlépe nic nevidět.

Když se několik měsíců nato zeptal nového Swannova přítele: „A co Swann? Chodí k vám pořád tak často?" obličej tázaného se protáhl: „Nikdy přede mnou nevyslovujte jeho jméno!"

— „Já přece myslel, že jste tak zadobře..." Stýkal se také několik měsíců důvěrně s rodinou babiččiných bratranců a skoro denně u nich večeřel. Náhle tam přestal docházet a nedal jim žádnou zprávu. Mysleli, že je nemocen, a babiččina sestřenice se chystala poslat k němu s dotazem, jak se mu daří, tu však našla v přípravně jeho dopis, založený omylem do kuchařčiných účtů. Oznamoval v něm této ženě, že odjede z Paříže a nebude už moci přijít. Byla jeho milenkou, a když se s ní rozcházel, považoval za vhodné vyrozumět jen ji.

Když jeho okamžitá milenka byla naopak dáma ze společnosti nebo aspoň žena, u níž mu příliš skromný původ nebo příliš pochybné postavení nebránilo uvádět ji do společnosti, tu se tam kvůli ní vracel, ale jen do zvláštního okruhu, v němž se pohybovala nebo kam ji zavedl. „Dnes večer je to marné počítat se Swannem," říkalo se, „přece víte, že je den, kdy jeho Američanka chodí do Opery." Dával ji zvát do zvlášť výlučných salónů, kde se vídal se známými, kam chodil týdně na večeři, na poker: každý večer, když lehké zkadeření rezavých vlasů, zastřižených do ježka, trochu zmírnilo a změkčilo pronikavost jeho zelených očí, vybral si květinu do knoflíkové dírky a jel za svou milenkou k té či oné ženě ze své kotérie; tu pomyslel na obdiv a přátelství, jimiž ho před milovanou ženou zahrnou módní osobnosti, s nimiž se tam setká a pro něž je takovou autoritou, a tak zas viděl půvab v tom elegantním životě, který se mu již znechutil, ale jehož tkáň, prostoupená a teple zbarvená vniklým tam hravým plamenem, se mu zase zdála drahocenná a krásná od chvíle, kdy k ní přivtělil novou lásku.

Každý z těch poměrů nebo z těch flirtů byl více či méně úplným uskutečněním snu, vzniklého z pohledu na obličej nebo tělo, které spontánně, aniž se o to snažil, shledal půvabným, zato však když ho jednou v divadle jistý jeho někdejší přítel představil Odettě de Crécy a mluvil o ní jako o úchvatné ženě, u níž by se možná dalo něčeho dosáhnout, ale líčil ji jako nepřístupnější, než skutečně byla, aby dodal větší cenu své laskavosti, že ho s ní seznámil, tu Swann získal dojem, že tato žena jistě není bez krásy, je to však druh krásy jemu lhostejný, vůbec v něm nevzbuzující touhu, ba naopak spíš jakýsi fyzický odpor, jako ten ženský typ, který každý muž zná, ač je u každého jiný, a který

Studijní text je určen pouze pro použití ve výuce pro ilustrační nebo vědecké účely.